

Nykydokumentointi: mitä ja miksi

Koulutuspäivä 1.11.2010

Antti Metsänkylä

KANSALLISMUSEO

Nykydokumentointi-käsite

- Menetelmä jolla kerätään tietoa nykypäivän elämästä, tapahtumista ja ilmiöistä (A.A.-P.) mukaan lukien (museoiden harjoittamassa n:ssa) esineet ja muu aineellinen kulttuuri
- Nykydokumentointi on aina *ilmiökeskeistä*, myös silloin kun siihen sisältyy esineiden tai muun aineellisen kulttuurin tallennusta, eli tallennettavat esineet edustavat kohteena olevaa ilmiötä, joka tarjoaa niille *kontekstin*.
- Konteksti puolestaan antaa nykyajan esineelle oikeutuksen tulla liitetyksi museokokoelmaan.

Nykydokumentoinnin taustaa

- 1900-luvulla yhteiskunnan muutostahti kiihtyi, mutta museoissa tallennettiin yhä vain menneisyyttä – kuten pitääkin, mutta samalla nykypäivä unohtui
- Ongelman käsittelyn juuret johtavat Ruotsiin ja 1970-luvulle, jolloin siellä perustettiin Samdok kulttuuri-historiallisten museoiden nykyajan dokumentoinnin ja sen työnjaon organisaatioksi – toiminta jaettiin 11 pooliin, jokainen museo liittyi 1-3 poolin jäseneksi
- Suomessa vilkas keskustelu 1970-luvulta alkaen, jossa vastaavan toiminnan organisoimista Suomessakin peräänkuuluttivat mm. *Jorma Heinonen*, *Jarno Peltonen* ja *Matti Räsänen*, instituutiotasolla erityisesti Suomen museoliitto, kun taas altavastaajan asemassa oli Museovirasto

Taustaa II: yliopistot

- Yliopistoissa erityisesti kansatieteen piirissä nykydokumentointi oli jo 1970-luvulla keskeinen osa opetusta – opiskelijoita ei enää lähetetty maaseudulle keräämään katoavan vanhan talonpoikaiskulttuurin rippeitä
- Tilalle tulivat ennen kaikkea työväen ja kaupunkilaisten elämän dokumentointi, tosin siinäkin oli alkuaikoina usein voimakas historiallinen perspektiivi, koska niiden elämänmuotojen tallennuksessa oli paljon paikattavaa

Taustaa III: museokenttä

- Kulutusyhteiskunnan esinemaailma: 1960-luvulta alkaen Suomi oli yhä selvemmin *kulutusyhteiskunta*, tavaraa oli tarjolla ja useimpien ulottuvillakin ennennäkemätön määrä ja valikoima, jota suhdanteiden ohella säätelivät erilaiset trendit ja virtaukset
- Se herätti vähitellen museoissa kysymyksen: miten saamme tämän kaiken talteen ja minne sen sijoitamme – ja miten vältämme päällekkäisen tallennuksen
- Kaikkien ei tarvitse kerätä kaikkea, mutta miten organisoimme järkeväen työnjaon – se oli myös Samdokin kantava idea

Kehityksen seuraavat askeleet

- Puheenvuoroja ja Samdokin toiminnan seuranta ja arviointia, muistioita, lausuntoja
- Museoalan asiantuntijaseminaari 1975 Vääkssä: I merkittävä keskustelu työnjaosta
- Museopoliittinen ohjelma 1981: konkreettisiin ehdotuksiin päätyvä selvitystyö tehtävä – vastuukysymykset, tallennusmenetelmät, museoiden työnjako. ”Aloite ja koordinointi tässä kuuluvat museoviraston tehtäviin.”
- Vaasan – Uumajan seminaari 1981, järj. Suomen museoliitto: tutustui Samdokiin, pohti jatkotoimia, edellytti museovirastolta aktiivisuutta

Museoiden dokumentointi- ja tutkimustyöryhmä 1983-87

- Museovirasto asetti sen täyttämään Museopoliittisessa ohjelmassa ja Vaasan – Uumajan seminaarissa määritellyjä tehtäviä
- Museoiden dokumentointi- ja tutkimustoiminnan tilannekartoitus, 2 kyselyä:
 - - toiminnan suuntaviivat ja pääpiirteet
 - - vastuualuejaon hahmotteleminen
- Teki esityksen vastuualuejaosta, johon kuului 7 pääaluetta ja niiden ala-alueet – esitykseen kuului vastuualueiden määrittely silloisille ammatillisille museoille, juuri nykyajan ja lähimenneisyyden osalta
- Ideana Samdokia väljempi rakenne mutta kuitenkin selkeä nykyajan ja lähimenneisyyden tallennuksen työnjako museoiden kesken, ilman poolijakoa numerotaulukon muodossa
- Museovirasto kutsui 1980-luvun lopulla koolle museonjohtajien kokouksia, joissa vastuualuejaon noudattamisesta sovittiin – ja sitä myös noudatettiin jonkin aikaa
- 1990-luvulla Museovirasto luopui asian edistämisestä eikä koordinoinnin edellyttämiä tiedostoja koskaan lähdetty toteuttamaan

1990-luku ja 2000-luvun alku

- 1990-luku oli koordinoinnin ja työnjaon kannalta hiljaiselon aikaa, mutta monet museot keskittyivät niille työryhmän muistiossa määriteltyihin vastuualueisiin
- Museo 2000 -museopoliittinen ohjelma totesi, että ”nykykulttuurin tutkimusta tulee vahvistaa museoissa”
- Siitä huolimatta koordinoinnin hiljaiselo jatkui 2000-luvun alkuvuosina, vaikka useimmat museot nykykulttuuria jossain muodossa dokumentoivatkin
- Samaan aikaan Samdok jatkoi olemassaoloaan, uudisti poolijakoaan (7 poolia) ja keskittyi ennen kaikkea ilmiödokumentointiin
- Tanskassa ja Norjassa oli luotu omat vastaavat organisaatiot, Tanskassa Samdokin mallin mukainen poolijakoon perustuva, Norjassa projektilähtöinen verkosto
- 2000-luvulla lanseerattiin uusi käsite, kokoelmapoliittinen ohjelma – niitä laadittaessa oman ajan tallennuksen koordinoinnin puute tuli selkeästi esiin

TAKO:n alku

- Suomen kansallismuseo kutsui tammikuussa 2009 koolle seminaarin hahmottelemaan kulttuurihistoriallisten museoiden tulevaa kokoelma- ja tallennusyhteistyötä
- Seminaarissa valittiin yhteistyötä johtamaan ja koordinoimaan ryhmä, johon tuli 8 eri museoita edustavaa jäsentä sekä kaksi Kansallismuseon edustajaa sihteereiksi
- Ryhmä piti ensimmäisen kokouksensa maaliskuussa 2009, järjestäytyi ja otti nimekseen TAKO-ryhmä
- Vuoden 2009 aikana ryhmä kartoitti museoiden tutkimusalueita ja koordinoinnin tarvetta sekä suunnitteli poolijaon 7 pooliin
- Seuraava seminaari pidettiin tammikuussa 2010: poolijako lanseerattiin ja poolit pitivät ensimmäiset kokouksensa
- 2010 aikana poolit ovat käynnistelleet toimintaansa ja suunnitelleet ensimmäisiä nykydokumentointiprojektejaan, joille nyt ollaan anomassa rahoitusta
- TAKO toimii projektina v. 2012 loppuun, jonka jälkeen se siirtyy osaksi Suomen kansallismuseon normaalia toimintaa
- Tähän on siis nyt tultu – ja tämän takia olemme tänään täällä pohtimassa ja oppimassa, mitä nykydokumentointi on

Kysymme uudestaan: mitä nykydokumentointi onkaan

- Totesimme jo kerran, että se on menetelmä jolla kerätään tietoa nykypäivän elämästä, tapahtumista ja ilmiöistä
- Nykypäivän elämää, tapahtumia ja ilmiöitä dokumentoivat monet eri tahot, niin eri tieteenalojen tutkijat kuin tiedotusvälineetkin, kukin omasta senhetkisestä näkökulmastaan käsin
- Mikä on ominaista juuri museoiden harjoittamalle nykydokumentoinnille?
- 1. Tietoa pyritään saamaan talteen tieteellisiä menetelmiä käyttäen jälkipolville tiedoksi meidän ajastamme
- 2. Tallennettu aineisto talletetaan museoiden kokoelmiin jotta sitä voitaisiin käyttää kuvan antamiseen ajastamme
- 3. Museon keinoja tuon kuvan antamiseen ovat ennen kaikkea näyttelyt ja julkaisut – perinteisten lisäksi myös internetin kautta
- 4. Esineillä on tärkeä rooli aineistossa – sekä konkreettisina kokoelmiin tallennettavina esineinä että esineitä esittävinä tallenteina, ns. korvaavina tallenteina – koska se on museoiden ominta alaa. Jos me emme tallenna esineitä ja aineellista kulttuuria, niin kuka sen tekee?

Miten dokumentoidaan?

- Dokumentoinnin menetelmiä ovat havainnointi, haastattelut, valokuvaus, kuvien tallennus (esim. informanteilta saatavien kuvien kopiointi ja arkistointi), videokuvaus – ja esinehankinta
- Aineiston nopea jälkikäsitteily ja arkistointi mahdollistavat analyysin ja siihen pohjaavan aineiston käytön (näyttely, julkaisu, digitaalinen kertomus)

Muutama ajatus ilmiökeskeisestä nykydokumentoinnista ja esineiden osuudesta siinä

- Dokumentointi on aina ilmiökeskeistä, koska juuri aikamme ilmiöitä tallennamme tulevaisuuteen
- Dokumentointi ei ole esinekeskeistä, koska emme miellä aikamme esineitä itseisarvoksi – ne edustavat aikaamme ja kuuluvat osana sen ilmiöihin
- Koska esineet ovat tyypillisiä ajalleen, ne ja niiden osuus elämässä ja sen ilmiöissä on tärkeää tallentaa tulevaisuuteen – ja vain museot tekevät sen
- Ruotsin Samdokissa tämä unohtui välillä, ilmiöt tulivat päähuomion kohteeksi – nyt siellä mietitään tilanteen korjaamista
- Kun TAKO on toimintansa alkutaipaleella, esineiden ja yleensä aineellisen kulttuurin osuus ilmiöissä on syytä pitää alusta alkaen mielessä

Millaisia esineet ovat nykyään ja miten ne liittyvät elämäämme

- Verrattuna siihen esineistöön, jota museot ”ennen” tallensivat, siis esineisiin ennen teollisuuden aikaa, käsityönä valmistettuihin, nyt valtaosa esineistöstä on teollisesti tuotettuja, yleensä suurina sarjoina ja etäällä niiden käyttäjistä, ne ovat usein lyhytikäisiä ja helposti uudella korvattavia ja niillä on varsinaisen käyttötarkoituksensa lisäksi usein muitakin funktioita – esineellä on sosiaalinen merkitys, se on ympäröivälle maailmalle viesti käyttäjästään
- Miten ihmiset saavat tiedon esineestä siis tuotteesta, miten sen hankintapäätös tehdään, miten ja mistä se hankitaan, miten ja missä yhteyksissä sitä käytetään, milloin siitä luovutaan – entäpä kierrätys ja käytettyjen esineiden kauppa... Ja mitkä kaikki tekijät näihin vaikuttavat
- Koko mekanismi on siis toinen eikä museon luotteloijan niinkään tarvitse kiinnittää huomiota esineen ulkoisiin ominaisuuksiin, valmistajatiedot, malli- ja tyyppinumerot jne. ovat tärkeämpiä
- Mutta tärkein kaikista on *konteksti*, käyttöyhteys
- 1. *esinekohtainen konteksti*: mitä tiedetään esineen omistajasta, käyttäjästä, mikä rooli esineellä on ollut hänen elämässään
- 2. *esinetyyppikohtaiset kontekstitiedot*: mikä on esinetyypin historia: miksi sellaista on alettu valmistaa, mille käyttäjäryhmille se on tarkoitettu, miten sitä on markkinoitu – esine saattaa edustaa jotain vaikka sen *esinekohtaista kontekstia* ei tunnettaisikaan

Nykydokumentointi ja Suomi-kokoelma

- TAKO-projekti on lanseerannut käsitteen *Suomi-kokoelma*, josta on jo paljon kysely
- Sitä on TAKO-ryhmässä visioitu ja sitä tullaan 24.1.2011 TAKO-seminaarissa esittelemään ja keskustelemaan
- Se on hyvin dokumentoitu ja saavutettavissa oleva läpileikkaus suomalaisesta aineellisesta kulttuurista, ja se karttuu väljästi määritellystä nykyhetkestä eteenpäin, ottaen myös huomioon sen esittelemien ilmiöiden historialliset juuret
- Suomi-kokoelma karttuu ensisijaisesti poolien määrittelemien nykydokumentointihankkeiden kautta, mutta siihen voidaan tehdä myös harkittuja siirtoja museoiden vanhoista kokoelmista ja muusta uudesta kartunnasta
- Suomi-kokoelmaan voidaan liittää kaikkia museoissa esiintyviä tallennetyyppejä kuten esineitä, valokuvia, arkistoaineistoa, taidetta tai äänitteitä
- Suomi-kokoelmalla tulee olemaan yhteinen tietokanta, jonka luominen on ensi vuoden tehtäviä (SMOL, KDK?), ajatus on että aineisto löytyy museoiden muun aineiston joukosta esim. asiasanan tai muun haettavan ominaisuuden kautta
- Suomi-kokoelman käyttöoikeus on kaikilla kokoelman kartuttamiseen osallistuneilla museoilla

Nykydokumentointi: mitä ja miksi

- Museot harjoittavat siis nykydokumentointia kerätäkseen tietoa nykypäivän elämästä, tapahtumista ja ilmiöistä
- Se tehdään nykypäivän käsitysten ja ajatusten mukaisesti, jotta tulevat sukupolvet omien käsitystensä valossa voisivat muodostaa siitä kuvan
- TAKO:n poolien puitteissa nykydokumentointia harjoitetaan museoiden yhteisissä projekteissa, joiden tavoitteena on tuon aineiston – ilmiöiden ja niihin kuuluvan aineellisen kulttuurin – kokoaminen ja tallentaminen osaksi museoiden yhteistä Suomi-kokoelmaa

Miten tästä eteenpäin?

- Olen kuluvan vuoden aikana kuullut paljon kysymyksiä esinekeruusta nykydokumentointien ja Suomi-kokoelman kartutuksen osana. Siksi halusin tässä esityksessäni korostaa esineiden ja muun aineellisen kulttuurin tallennuksen osuutta ilmiökeskeisessä nykydokumentoinnissa
- Miten nykydokumentointia käytännössä tehdään, siitä kertoo seuraava esiintyjä

Linkkejä

- Ruotsin Samdok:

<http://www.nordiskamuseet.se/search.asp?action=find&txtSearch=Samdok>

- Norjan Samtidsnett:

<http://www.maihaugen.no/no/Samtidsnett/>

- Tanskan poolijako:

<http://www.dkmuseer.dk/netvaerk/nyeretidsnetvaerk/792.html>

Luettavaa, paperijulkaisuja

- Edellisen sivun Samdok-linkistä löytyy mm. hyvä Samdok-julkaisujen luettelo sekä erillinen Ruotsin museoiden nykyajantutkimusjulkaisujen, -raporttien ja –artikkeleiden luettelo.
- Samdok-klassikko niiden ulkopuolelta on: Bengt Nyström – Gunilla Cedrenius, Fördela museernas dokumentationsansvar – ett program för samtidsdokumentation vid kulturhistoriska museer. Stockholm: Nordiska museet 1981.

Kolme poimintaa Pohjoismaista

- Valikoima metodiartikkeleita Ruotsista: Dokumentation i dialog – att utforska industrisamhället. Redaktörer: Eva Fägerborg och Anders Björklund. Uppsala: Riksantikvarieämbetet 2002.
- Projektin evaluointi Norjasta: Odd Are Berkaak, Samtid – en lang historie. En evaluering av museenes tusenårsprosjekt Dokument 2000. Norsk kulturråd 2003. Notat nr 56.
- Työelämän dokumentointi Tanskasta: Niels Jul Nielsen, Tuborg. Arbejdsliv og dagligdag 1955-95. Nationalmuseet 1997.